

Danuta Kowalska

PROBLEMY BIEGŁYCH REWIDENTÓW ZWIĄZANE ZE STOSOWANIEM KRAJOWYCH STANDARDÓW BADANIA W BADANIU ROCZNYCH SPRAWOZDAŃ FINANSOWYCH

Streszczenie

Cel: Celem artykułu jest próba ustalenia przyczyn występujących nieprawidłowości w aktach badania, stwierdzonych podczas przeprowadzanych kontroli przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego (PANA) oraz zaproponowanie działań naprawczych, które pozwolą biegłym rewidentom na właściwe wypełnianie obowiązków wynikających z Krajowych Standardów Badania (KSB) oraz innych przepisów prawnych będących podstawą badania sprawozdań finansowych w Polsce.

Metodyka badań: Analiza podstaw prawnych i wynikających z nich obowiązków biegłych rewidentów, ze szczególnym uwzględnieniem Krajowych Standardów Badania na tle wyników kontroli przeprowadzonych przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego.

Wyniki: Krajowe Standardy Badania (KSB) pełnią kluczową rolę w procesie badań sprawozdań finansowych. Ich właściwe zastosowanie w praktyce ma przełożenie na wyrażenie właściwej opinii o tym, czy sprawozdanie finansowe zostało we wszystkich istotnych aspektach sporządzone zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej oraz na jakość przygotowywanych przez biegłych rewidentów akt badania, która podlega kontroli przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego (PANA). Wyniki przeprowadzonych przez PANA kontroli akt badania ujawniają nieprawidłowości w tych aktach. Na podstawie danych PANA o nieprawidłowościach występujących w dokumentacjach badania podjęto próbę ustalenia ich przyczyn oraz zaproponowano działania naprawcze.

Ograniczenia/implikacje badawcze: Ograniczeniem w prowadzonych badaniach jest niedostępność szczegółowych danych o występujących w badaniach sprawozdań finansowych nieprawidłowościach. Informacje wskazujące na charakter popełnianych błędów pozwoliłyby na ustalenie czy te błędy są wynikiem niedostatecznej wiedzy z obszaru badania sprawozdań, czy wręcz przeciwnie – są to zagadnienia oczywiste dla biegłych rewidentów, stąd pomijają je w dokumentowaniu badań. Ustalenie przyczyn popełnianych przez biegłych rewidentów nieprawidłowości przyczyni się do podjęcia działań korygujących, co w konsekwencji podniesie jakość przeprowadzanych badań sprawozdań finansowych.

Oryginalność/wartość: Zdiagnozowanie problemów jakie mają biegli rewidentzi w stosowaniu Krajowych Standardów Badania może wspomóc jednostki realizujące obligatoryjne szkolenia dla biegłych w doborze tematów szkoleniowych oraz pozwoli biegłym rewidentom na wykonanie samooceny swojej pracy udokumentowanej w dokumentacjach badania.

Słowa kluczowe: rewizja finansowa, biegły rewident, KSB, akta badania, PANA, sprawozdanie finansowe.

PROBLEMS FACED BY AUDITORS IN APPLYING NATIONAL AUDIT STANDARDS TO THE AUDIT OF ANNUAL FINANCIAL STATEMENTS

Abstract

Aim: The purpose of this article entails an attempt at determining the causes of auditing file irregularities found during audits conducted by the Polish Audit Oversight Agency [PL: Polska Agencja Nadzoru Audytowego (PANA)], as well as presentation of proposed corrective measures for proper fulfillment of the auditors' obligations under the National Auditing Standards [PL: Krajowe Standardy Badania (KSB)] and other legal regulations constituting the basis for auditing in Poland.

Methodology: Analysis of the legal basis and the resulting obligations of auditors, with particular emphasis on the National Auditing Standards, against the background of the results of the audits conducted by the Polish Audit Oversight Agency.

Results: The National Auditing Standards (KSB) play a key role in the financial statement audit process. Proper application thereof in practice translates into the expression of a proper opinion as to whether the financial statements have been prepared, in all material respects, in accordance with the applicable financial reporting framework, as well as into the quality of the audit files prepared by the auditors, subject to inspection by the Polish Audit Oversight Agency (PANA). The results of PANA's audit inspections reveal irregularities in these files. Based on PANA's data on the irregularities found in audit files, an attempt has been made to determine the causes of the irregularities and propose corrective measures.

Limitations/implications: One limitation of the research conducted lies in the unavailability of detailed data on the irregularities occurring in financial statement audits. Information indicating the nature of the errors made would allow determination of the source of these errors, i.e., whether they result from insufficient knowledge in the area of auditing or, conversely, whether they pertain to issues that are obvious to the auditors, hence they are overlooked in the audit documentation. Identification of the reasons behind the irregularities committed by the auditors will contribute to corrective measures, which will consequently increase the quality of audits.

Originality/value: The diagnosis of the problems faced by auditors in the application of the National Auditing Standards can provide support to units implementing mandatory training for auditors, in the selection of training topics. It will also assist auditors in self-assessment of their work documented in audit files.

Keywords: financial audit, certified auditor, National Auditing Standards, audit file, Polish Audit Oversight Agency, financial statements.

Wprowadzenie

Sprawozdania finansowe prezentowane przez podmioty gospodarcze dostarczają interesariuszom, zwłaszcza zewnętrznym, informacji o sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowym tych podmiotów. Aby sprawozdania te były użyteczne dla odbiorców, powinny być jasne, rzetelne i sporządzone zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa. Spełnienie tych wymagań jest weryfikowane przez biegłych rewidentów. Rola biegłego rewidenta nabiera większego znaczenia zwłaszcza w czasie kryzysów gospodarczych, kiedy przedsiębiorstwa borykają się z różnymi problemami, co może być pokusą do prezentacji w sprawozdaniach finansowych nierzetelnych informacji. Biegły rewident ponosząc odpowiedzialność za właściwą ocenę przedstawionego przez podmiot gospodarczy sprawozdania finansowego jest zobowiązany do stosowania krajowych standardów badania sprawozdań finansowych, realizacji procedur umożliwiających tę ocenę, a także sporządzenia dokumentacji z wykonanej pracy. Rezultaty wykonanej pracy biegłego rewidenta podlegają ocenie przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego (PANA), która na podstawie przeprowadzonych kontroli, raz w roku w formie zbiorczej publikacji informuje o głównych problemach w funkcjonowaniu firm audytorskich. Udostępnione opracowanie bardzo ogólnie, właściwie tylko wymienia nieprawidłowości występujące w dokumentacjach z badania sprawozdań finansowych. Brakuje opracowań, które pomogłyby biegłym rewidentom unikać nieprawidłowości i swobodnie posługiwać się standardami wykonywania zawodu. Ponadto niezbędne jest bardziej szczegółowe i czytelne opisanie tych nieprawidłowości w odniesieniu do treści Krajowych Standardów Badania (KSB) oraz ustalenie przyczyn uchybień w pracy biegłych rewidentów, a także zaproponowanie rozwiązań, które wyeliminują te uchybienia.

Celem artykułu jest próba ustalenia przyczyn występujących nieprawidłowości w aktach badania, stwierdzonych podczas przeprowadzanych kontroli przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego (PANA) oraz zaproponowanie działań naprawczych, które pozwolą biegłym rewidentom na właściwe wypełnianie obowiązków wynikających z krajowych standardów badania (KSB), a także innych przepisów prawnych, będących podstawą badania sprawozdań finansowych w Polsce. Dla zrealizowania tego celu przeanalizowano zaprezentowane przez PANA naruszenia dla dokumentacji badania sprawozdań finansowych w odniesieniu do badań sprawozdań finansowych podmiotów innych niż JZP w kontekście ciążyących na biegłych rewidentach obowiązków wynikających z KSB. Poddano krytycznej analizie obowiązki biegłych rewidentów wynikające ze standardów badania sprawozdań na tle wyników kontroli. Opisano trudności w stosowaniu KSB, które mogą być potencjalną przyczyną naruszeń i na tej podstawie zaproponowano działania naprawcze. Dla zrealizowania przyjętego celu zastosowano analizę regulacji prawnych oraz literatury przedmiotu. Opracowanie to może być przydatne biegłym rewidentom oraz kandydatom na biegłych rewidentów do lepszego zrozumienia problemów występujących w badaniu sprawozdań finansowych.

Elementem zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego jest dostęp do sprawozdań finansowych podmiotów uczestniczących w tym obrocie. Obowiązek ich udostępniania wynika z przepisów ustawy o rachunkowości¹, a jego niewypełnianie zagrożone jest odpowiedzialnością karną. Znacząca rola sprawozdań finansowych podnoszona jest w wielu publikacjach dotyczących rachunkowości i sprawozdawczości firm². Sprawozdania finansowe stanowią jedyną powszechnie dostępną informację o sytuacji finansowej firmy i są przeznaczone przede wszystkim dla użytkowników zewnętrznych³. Z informacji zawartych w sprawozdaniach finansowych korzysta wielu użytkowników, takich jak: kontrahenci, kredytodawcy, agencje rządowe, urzędy, właściciele, inwestorzy czy opinia publiczna. Każdy z nich poszukuje innych informacji. Kontrahenci, kredytodawcy i pożyczkodawcy są zainteresowani przede wszystkim zdolnością płatniczą wpływającą na realność spłaty ich zobowiązań, właściciele i potencjalni inwestorzy zwracają głównie uwagę na dane o rentowności, stopniu zwrotu kapitału, stopniu ryzyka prowadzonej działalności przez firmę i planowanych przedsięwzięciach, a przedsiębiorstwa konkurencyjne są zainteresowane kwestiami organizacyjno-finansowymi, rentownością, rozmiarami i kierunkami sprzedaży, poziomem kosztów, cen, marż handlowych, planami dalszego rozwoju⁴. Wprawdzie sprawozdania finansowe, ze względu na ich sformalizowanie i podporządkowanie jednolitym, nadrzędnym zasadom rachunkowości, dostarczają informacji, które są w stanie zaspokoić tylko podstawowe potrzeby informacyjne poszczególnych użytkowników⁵, to ich wspólne oczekiwania dotyczą tego, aby informacje w nich zawarte spełniały określone wymagania jakościowe.

Zapisy ustawy o rachunkowości⁶ nakazują jednostkom rzetelnie i jasno przedstawiać sytuację majątkową i finansową oraz wynik finansowy. Komitet Standardów Rachunkowości w stanowisku w sprawie wymogu przedstawienia rzetelnego i jasnego obrazu sytuacji majątkowej, finansowej i wyniku działalności⁷ określił, że celem sprawozdań finansowych jest dostarczenie odbiorcom

¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości art. 69 i 70 (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 217).

² Między innymi w: Krzywda D., *Rachunkowość finansowa, FRR w Polsce*, Warszawa 1999; Radosiński E., *Sprawozdawczość finansowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020; Gmytrasiewicz M., *Rachunkowość podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa 2011.

³ Świdarska G. K., *Zrozumieć sprawozdanie finansowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.

⁴ Gmytrasiewicz M., Karmańska A., *Rachunkowość finansowa*, Difin, Warszawa 2002.

⁵ Świdarska G. K. praca zbiorowa, *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, Difin, Warszawa 2003.

⁶ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości art. 4 ust. 1 (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 217).

⁷ Komunikat Ministra Finansów z dnia 24 stycznia 2018 r. w sprawie ogłoszenia uchwały Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie przyjęcia Stanowiska Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie zasady rzetelnego i jasnego obrazu w realizacji

tych sprawozdań, użytecznych informacji liczbowych i słownych na temat sytuacji i działalności jednostki, głównie o charakterze finansowym. Za użyteczną informację uznaje tę, która – zapewniając realizację zadań informacyjnych sprawozdań finansowych – spełnia kryterium przydatności, a zarazem wiarygodności. Z kolei Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej⁸ wprowadziły podział cech jakościowych sprawozdań finansowych na fundamentalne i wzbogacające. Do cech fundamentalnych zostały zaliczone przydatność oraz wierna prezentacja, natomiast cechy wzbogacające to porównywalność, sprawdzalność, terminowość i zrozumiałość. Aby sprawozdania finansowe były użyteczne, powinny posiadać obie cechy fundamentalne jednocześnie, a więc informacje w nich zawarte powinny być przydatne oraz wiernie zaprezentowane z zachowaniem zasady kompletności, neutralności, bezbłędności⁹. Pozostałe cechy, zakwalifikowane do wzbogacających, są także niezbędne, by można mówić o wysokiej jakości sprawozdań finansowych.

Podstawowym narzędziem zapewniającym jakość, w tym wiarygodność sprawozdań finansowych, mającym wpływ na bezpieczeństwo obrotu gospodarczego i podejmowane przez interesariuszy decyzje jest rewizja finansowa¹⁰. Do przeprowadzenia badania rocznego sprawozdania finansowego przez firmę audytorską, przepisy ustawy o rachunkowości¹¹ zobowiązują:

- a) banki krajowe, oddziały instytucji kredytowych, oddziały banków zagranicznych, zakłady ubezpieczeń, zakłady reasekuracji, oddziały zagranicznych firm inwestycyjnych,
- b) spółdzielcze kasy oszczędnościowo-kredytowe,
- c) jednostki działające na podstawie przepisów o obrocie papierami wartościowymi oraz przepisów o funduszach inwestycyjnych i zarządzaniu alternatywnymi funduszami inwestycyjnymi,
- d) jednostki działające na podstawie przepisów o organizacji i funkcjonowaniu funduszy emerytalnych,
- e) krajowe instytucje płatnicze i instytucje pieniądza elektronicznego,
- f) spółki akcyjne,

przepisów art. 4 ust. 1 oraz ust. 1a i 1b ustawy o rachunkowości (Dz. Urzędowy Ministerstwa Finansów z 2018 nr 7).

⁸ ZK MSSF (2013) *Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej* [w:] *Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej: według stanu na 1 stycznia 2013 r.*, IFRS Foundation, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, London-Warszawa 2013.

⁹ Gierusz B., Martyniuk T., *Porównywalność informacji sprawozdawczych w świetle założeń koncepcyjnych MSSF*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2017, 4 (88/1), s. 231–240.

¹⁰ Rydzak R., *Rewizja finansowa jako element systemu zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego – wybrane problemy*, „Zarządzanie ryzykiem w gospodarce, Przedsiębiorczość i zarządzanie” 2015, t. 16 z 8, s. 65–75.

¹¹ Ustawa z dnia 29 września 1994 r. o rachunkowości, art. 64 ust. 1 (t.j. Dz.U. z 2021 r., poz. 217).

- g) pozostałe jednostki, które w poprzedzającym roku obrotowym, za który sporządzono sprawozdania finansowe, spełniły co najmniej dwa z następujących warunków:
- średnioroczne zatrudnienie w przeliczeniu na pełne etaty wyniosło co najmniej 50 osób,
 - suma aktywów bilansu na koniec roku obrotowego stanowiła równowartość w walucie polskiej co najmniej 2.500.000 euro,
 - przychody netto ze sprzedaży towarów i produktów oraz operacji finansowych za rok obrotowy stanowiły równowartość w walucie polskiej co najmniej 5.000.000 euro.

Celem badania jest zwiększenie poziomu zaufania zamierzonych użytkowników do sprawozdania finansowego¹². Uzyskuje się to poprzez wyrażenie przez biegłego rewidenta opinii o tym, czy sprawozdanie finansowe zostało we wszystkich istotnych aspektach sporządzone zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej, przede wszystkim, czy sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia spowodowanego błędem lub oszustwem. Wprawdzie zadaniem BR nie jest wykrywanie oszustw, ale zgodnie z KSB 240, ma on obowiązek przeprowadzenia procedur celem zweryfikowania, czy w sprawozdaniu finansowym nie występują zniekształcenia spowodowane oszustwami. Przedmiotem zainteresowania biegłego są zniekształcenia polegające na oszukańczej sprawozdawczości finansowej oraz zniekształcenia wynikające ze sprzeniewierzenia majątku. W przypadku ich stwierdzenia, biegły rewident ma obowiązek zamieścić informację o tym w swojej opinii w sprawozdaniu z badania.

1. Rola biegłego rewidenta w utrzymaniu jakości sprawozdań finansowych

Wydanie w 1862 roku w Wielkiej Brytanii dokumentu British Companies Act, w którym wyartykułowano potrzebę niezależnego przeglądu ksiąg rachunkowych, uznaje się za początek profesjonalnej rewizji finansowej¹³. Początkowo zasadniczym celem przeprowadzanych badań była weryfikacja zapisów pod kątem wykrycia ewentualnych oszustw i błędów. Stopniowo, zakres badań poszerzano o weryfikację merytorycznej poprawności zapisów księgowych, by w latach dwudziestych XX wieku wprowadzić wyrażanie niezależnej opinii na temat wiarygodności sprawozdania finansowego. Od 1940 roku ujawnianie помиłek i malwersacji przestało być podstawowym celem rewizji finansowej. Zmianom ulegało nie tylko podejście do przedmiotu badania, ale także metodyka przeprowadzania badań. Początkowo badanie polegało na kompletnym

¹² Krajowy Standard Badania 200, Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z międzynarodowymi standardami badania, par. 3.

¹³ Hulicka M., *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa, Wpływ rzetelnej rewizji finansowej na efektywność nadzoru korporacyjnego i ograniczanie asymetrii informacji na rynku kapitałowym*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2008.

przeglądzie wszystkich zapisów księgowych. Począwszy od lat trzydziestych XX wieku zaczęto posługiwać się metodami badań wyrywkowych, które nadały znaczenia kontroli wewnętrznej, będącej determinantą stopnia szczegółowości badań wiarygodności informacji prezentowanych w sprawozdaniach finansowych.

Obecnie celem przeprowadzenia badania sprawozdania finansowego przez biegłego rewidenta realizującego je w imieniu firmy audytorskiej jest sporządzenie sprawozdania z badania, które zawiera opinię:

- o tym, czy sprawozdanie finansowe przedstawia rzetelny i jasny obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego badanej jednostki zgodnie z mającymi zastosowanie przepisami dotyczącymi rachunkowości i sprawozdawczości finansowej, a także przyjętymi zasadami (polityką) rachunkowości,
- o tym, czy badane sprawozdanie finansowe jest zgodne co do formy i treści z przepisami prawa, statutem lub umową,
- czy sprawozdanie z działalności zostało sporządzone zgodnie z przepisami oraz czy jest zgodne z informacjami zawartymi w rocznym sprawozdaniu finansowym¹⁴.

Opinia dotycząca sprawozdania finansowego może być opinią bez zastrzeżeń, z zastrzeżeniami lub negatywną. Jeżeli biegły rewident nie jest w stanie wyrazić opinii o badanym sprawozdaniu finansowym, sprawozdanie z badania zawiera odmowę wydania opinii¹⁵. Ponadto, biegły rewident w sprawozdaniu z badania powinien zamieścić¹⁶:

- opinię, czy badane sprawozdanie finansowe zostało sporządzone na podstawie prawidłowo prowadzonych ksiąg rachunkowych,
- uzasadnienie wydania opinii z zastrzeżeniami, wydania opinii negatywnej albo odmowy wydania opinii wraz z opisem skutków zniekształceń będących powodem wydania opinii z zastrzeżeniami lub negatywnej albo odmowy wydania opinii,
- informację o niedopełnieniu przez badaną jednostkę obowiązku złożenia do właściwego rejestru sądowego lub do ogłoszenia w Monitorze Sądowym i Gospodarczym sprawozdania finansowego za rok lub lata poprzedzające badany rok obrotowy,

¹⁴ Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym art. 83 ust. 3 (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1302).

¹⁵ Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym art. 83 ust. 5 (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1302).

¹⁶ Ustawa z dnia 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym art. 83 ust. 6 (t.j. Dz.U. z 2022 r., poz. 1302).

- informację o stwierdzonym podczas badania istotnym naruszeniu prawa, statutu lub umowy spółki, mającym wpływ na sprawozdanie finansowe.

W 2021 roku firmy audytorskie wydały łącznie 30 076 sprawozdań z badania ustawowego sprawozdań finansowych jednostek zainteresowania publicznego (JZP) i jednostek innych niż JZP¹⁷. Najczęściej wydawaną opinią była opinia bez zastrzeżeń oraz opinia bez zastrzeżeń z uzupełniającym objaśnieniem. Szczegółowe dane o rodzajach wydanych opinii przedstawia Tabela 1.

Tabela 1. Rodzaje opinii w badaniach ustawowych sprawozdań finansowych w 2021 roku.

Rodzaj wydanej opinii	JZP		Inne niż JZP		Razem	
	Liczba	%	Liczba	%	Liczba	%
Bez zastrzeżeń	1 800	88,5%	22 321	79,6%	24 121	80,2%
Bez zastrzeżeń z objaśnieniem	189	9,3%	4 066	14,5%	4 255	14,1%
Z zastrzeżeniem (ami)	33	1,6%	1 542	5,5%	1 575	5,2%
Negatywna	2	0,1%	28	0,1%	30	0,1%
Odmowa wyrażenia opinii	11	0,5%	84	0,3%	95	0,3%
Razem	2 035	100,0%	28 041	100,0%	30 076	100,0%

Źródło: Opracowanie własne na podstawie opracowania *Usługi firm audytorskich...* (6).

Dane zaprezentowane w tabeli wskazują, że zdecydowana większość zaopiniowanych przez biegłych rewidentów sprawozdań finansowych została sporządzona, we wszystkich istotnych aspektach, zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej. Jedynie w stosunku do 30 sprawozdań, stanowiących 0,1% wszystkich zweryfikowanych sprawozdań, biegli rewidenci podjęli decyzje o wydaniu opinii negatywnych, które są sporządzane w przypadku, kiedy biegli dochodzą do wniosku, że zniekształcenia w sprawozdaniu finansowym, pojedynczo lub łącznie, są zarówno istotne, jak i rozległe. Gdy nie jest możliwe uzyskanie wystarczających i odpowiednich dowodów badania, które stanowiłyby podstawę opinii, a możliwy wpływ na sprawozdanie finansowe ewentualnych niewykrytych zniekształceń mógłby być zarówno istotny jak i rozległy, biegli sporządzają odmowę wydania opinii. Takich odmów w 2021 roku wydano 95, co stanowi 0,3% wszystkich opinii.

2. Proces badania sprawozdań finansowych

Firma audytorska podejmując się weryfikacji sprawozdania finansowego jest zobligowana do stosowania przepisów ustawy o biegłych rewidentach, firmach audytorskich oraz nadzorze publicznym, a także przyjętych przez Krajową

¹⁷ Baklarz A., Kreis M., *Usługi firm audytorskich w 2021 roku – analiza na podstawie sprawozdań rocznych. Wybrane zagadnienia*, PANA, Warszawa 2022.

Radę Biegłych Rewidentów¹⁸ i zatwierdzonych przez Komisję Nadzoru Audytowego krajowych standardów badania (KSB). Przyjęto do stosowania 37 standardów stanowiących wytyczne przeprowadzania procesu badania sprawozdań finansowych. Każdy ze standardów wyznacza biegłemu rewidentowi określone do zrealizowania w procesie badania sprawozdania finansowego cele. Ich realizacja i udokumentowanie jest niezbędne, aby uznać pracę biegłego rewidenta za wykonaną poprawnie, bez zagrożenia konsekwencjami administracyjnymi lub prawnymi.

Proces badania sprawozdań finansowych w oparciu o krajowe standardy badania obejmuje czynności¹⁹:

1. Akceptację zlecenia badania.
2. Planowanie badania i procedury szacowania ryzyka.
3. Reakcję na ryzyko.
4. Pozostałe procedury badania.
5. Sporządzenie sprawozdania z badania.
6. Utworzenie i archiwizację akt badania.

Zastosowanie poszczególnych KSB w procesie badania przedstawia tabela 2.

Tabela 2. Zastosowanie KSB w procesie badania sprawozdań.

Lp.	Etap procesu badania	Stosowane nr KSB
1	Akceptacja zlecenia badania	210
2	Planowanie badania i procedury szacowania ryzyka	210, 220, 240, 250, 260, 300, 315, 320, 330, 402, 500, 505, 600, 610, 620, 510, 530, 540, 550, 570, 710
3	Reakcja na ryzyko	240, 330, 402, 500, 501, 505, 510, 520, 530, 540, 550, 710
4	Pozostałe procedury badania	210, 240, 250, 330, 500, 501, 510, 540, 550, 560, 570, 710
5	Sporządzenie sprawozdania z badania	210, 220, 230, 240, 250, 260, 265, 320, 450, 500, 501, 520, 540, 550, 560, 570, 580, 700, 705, 706, 710, 720,
6	Utworzenie i archiwizacja akt badania	230

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: *Przewodnik MSB Procedury*, Wydanie II, Centrum Edukacji PIBR.

Kluczowymi elementami w procesie badania sprawozdań finansowych pozwalającymi zmniejszyć ryzyko wyrażenia błędnej opinii jest właściwe zaplanowa-

¹⁸ Uchwała nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 r. w sprawie krajowych standardów badania oraz innych dokumentów.

¹⁹ Mikulska D. A., *Proces badania sprawozdań finansowych w aspekcie najczęściej występujących nieprawidłowości*, Centrum Edukacji PIBR, Warszawa 2022.

nie badania oraz rozpoznanie ryzyka zniekształcenia na poziomie sprawozdania finansowego i na poziomie stwierdzeń dla grup transakcji, sald kont i ujawnień w oparciu o zrozumienie sposobu funkcjonowania badanej jednostki i jej otoczenia, w tym zrozumienie i ocenę skuteczności działania w niej kontroli wewnętrznej. Szczegółowe wymagania odnośnie procedur i udokumentowania ich przeprowadzenia w zakresie zrozumienia jednostki i jej otoczenia, w tym kontroli wewnętrznej, zostały opisane w KSB 315(Z). Zidentyfikowanie i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia, spowodowanych oszustwem lub błędem, powinno stanowić podstawę do zaprojektowania i wdrożenia reakcji na oszacowane ryzyko istotnego zniekształcenia. Reakcją biegłego rewidenta na oszacowane ryzyko istotnego zniekształcenia zgodnie z MSB 330 są procedury wiarygodności, obejmujące testy szczegółowe (grup transakcji, sald kont i ujawnień) oraz analityczne procedury wiarygodności lub testy kontroli polegające na ocenie skuteczności działania kontroli (wewnętrznych) służących zapobieganiu lub wykrywaniu i korygowaniu istotnych zniekształceń na poziomie stwierdzenia. Realizując proces badania biegły rewident powinien zrealizować zapisane w każdym standardzie cele, w tym ten nadrzędny, wynikający ze standardu 200 „Ogólne cele niezależnego biegłego rewidenta oraz przeprowadzanie badania zgodnie z międzynarodowymi standardami badania”, czyli:

- a) uzyskanie wystarczającej pewności, czy sprawozdania finansowe jako całość nie zawierają istotnego zniekształcenia, niezależnie od tego, czy zostało ono spowodowane błędem lub oszustwem, co umożliwi biegłemu rewidentowi wyrażenie opinii o tym, czy sprawozdania finansowe zostały we wszystkich istotnych aspektach sporządzone zgodnie z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej,
- b) sporządzenie sprawozdania na temat sprawozdań finansowych i przekazanie stosownie do wymogów MSB informacji zgodnych z ustaleniami biegłego rewidenta.

Sprawozdanie z badania jest sporządzane w oparciu o akta badania zgromadzone i opracowane przez kluczowego biegłego rewidenta w toku badania. Informacja o tym, co powinny zawierać akta badania jest zapisana w art. 67 ust. 4 ustawy o biegłych rewidentach.

Akta badania powinny być sporządzone w języku polskim oraz zamknięte przez FA w ciągu 60 dni od dnia sporządzenia sprawozdania z badania i przechowywane przez 8 lat od ich zamknięcia. Akta badania powinny umożliwić biegłemu rewidentowi niebiorącemu udziału w badaniu prześledzenie przebiegu badania i znalezienie uzasadnienia dla opinii o badanym sprawozdaniu finansowym wyrażonej w sprawozdaniu z badania²⁰. Ten wymóg ustawy jest także podstawą weryfikacji akt badania sprawozdań finansowych przez PANA.

²⁰ Ustawa z 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym art. 84 (Dz.U. 2022.1302).

3. Nieprawidłowości w aktach badania sprawozdań finansowych

Mając na uwadze wzmocnienie nadzoru nad działalnością biegłych rewidentów i firm audytorskich w Polsce, została powołana Polska Agencja Nadzoru Audytowego, która dba o prawidłowe przeprowadzanie przez biegłych rewidentów badań sprawozdań finansowych, przyczyniając się do zwiększenia bezpieczeństwa inwestorów i obrotu gospodarczego²¹. PANA nie rzadziej niż raz na 3 lata w JZP i nie rzadziej niż raz na 6 lat w jednostkach innych niż JZP przeprowadza kontrole w firmie audytorskiej w zakresie dotyczącym badań ustawowych²². Zakres prowadzonych kontroli obejmuje ocenę systemu wewnętrznej kontroli jakości w kontrolowanej firmie audytorskiej, w tym ocenę mających zastosowanie standardów badania i kontroli jakości, wymogów w zakresie etyki i niezależności, ocenę zgodności wybranej do kontroli dokumentacji badania z obowiązującymi przepisami prawa oraz wymogami standardów badania²³. W ramach podejmowanych działań edukacyjnych i informacyjnych w zakresie funkcjonowania rynku biegłych rewidentów i firm audytorskich PANA udostępniła opracowanie „Podsumowanie kontroli przeprowadzonych przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego do 30 czerwca 2022 r. Wybrane zagadnienia”²⁴. Opracowanie to przedstawia najczęstsze nieprawidłowości w dokumentacjach badania sporządzonych przez biegłych rewidentów, ujawnione w protokołach z przeprowadzonych kontroli. Z analizy przedstawionych danych wynika, że najwięcej problemów biegli rewidentzi i firmy audytorskie mają ze stosowaniem:

- KSB 315 Identyfikacja i oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia poprzez zrozumienie jednostki i jej otoczenia,
- KSB 240 Obowiązki dotyczące oszustw,
- KSB 500 Dowody badania,
- KSB 330 Reakcja na oszacowane ryzyka,
- KSB 230 Dokumentacja badania.

W powyżej wymienionych pięciu standardach, spośród wymagających stosowania 37 standardów, nieprawidłowości stanowią łącznie ponad 50%. Świadczy to o głębokim problemie związanym z ich praktycznym stosowaniem. Naruszenia w odniesieniu do kontrolowanych akt badania dotyczą braku identyfikacji, zrozumienia, sprawdzenia, udokumentowania zagadnień wynikających z zapisów KSB zamieszczonych w poniższej tabeli.

²¹ <https://pana.gov.pl/o-agencji/> [dostęp: 25.01.2023].

²² Ustawa z 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym art. 106 (Dz.U. 2022.1302).

²³ Ustawa z 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym art. 112 (Dz.U. 2022.1302).

²⁴ Baklarz A., *Podsumowanie kontroli przeprowadzonych przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego do 30 czerwca 2022 r. Wybrane zagadnienia*, Departament Kontroli PANA, Warszawa 2022.

Tabela 3. Najczęściej nieprzestrzegane zapisy KSB według danych PANA.

Lp.	Standard	Treść standardu
1.	KSB 230 par. 5	Celem biegłego rewidenta jest sporządzenie dokumentacji, która zapewnia: (a) wystarczający i odpowiedni zapis podstawy sprawozdania biegłego rewidenta oraz (b) dowody na to, że badanie zostało zaplanowane i przeprowadzone zgodnie z MSB oraz mającymi zastosowanie wymogami prawnymi i regulacyjnymi.
2.	KSB 230 par. 8	Biegły rewident sporządza dokumentację badania wystarczającą do tego, aby umożliwić doświadczonemu audytorowi, który nie miał wcześniejszych powiązań z tym badaniem, zrozumienie: (a) rodzaju, rozłożenia w czasie i zakresu przeprowadzonych procedur badania w celu wypełnienia wymogów MSB i mających zastosowanie wymogów prawnych i regulacyjnych, (b) rezultatów przeprowadzonych procedur badania i uzyskanych dowodów badania oraz (c) znaczących spraw, które pojawiły się podczas badania, dotyczących ich wniosków i znaczących zawodowych osądów dokonanych przy formułowaniu tych wniosków.
3.	KSB 230 par. 9	Dokumentując rodzaj, rozłożenie w czasie i zakres przeprowadzonych procedur badania, biegły rewident opisuje: (a) rozpoznaną charakterystykę określonych, zbadanych pozycji lub spraw, (b) kto przeprowadził daną pracę w ramach badania i datę jej ukończenia oraz (c) kto dokonał przeglądu wykonanej pracy, datę i zakres tego przeglądu.
4.	KSB 230 par. 10	Biegły rewident dokumentuje rozmowy z kierownictwem, osobami sprawującymi nadzór i innymi osobami, dotyczące znaczących spraw, w tym charakter tych znaczących spraw oraz kiedy i z kim przeprowadził rozmowy.

Lp.	Standard	Treść standardu
5.	KSB 240 par. 26	Identyfikując i szacując ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem, biegły rewident w oparciu o założenie, że ryzyka oszustwa wiążą się z ujmowaniem przychodów, ocenia, które rodzaje przychodów, transakcji związanych z przychodami lub stwierdzeń, mogą stanowić podstawę takich ryzyk. Paragraf 47 określa wymogi co do dokumentacji, w oparciu o którą biegły rewident stwierdza, że założenie to nie ma zastosowania w warunkach danego zlecenia, a tym samym, nie identyfikuje ujmowania przychodów jako ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem.
6.	KSB 240 par. 27	Biegły rewident traktuje oszacowane ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem jako ryzyka znaczące, a tym samym, w stopniu w jakim do tej pory tego nie uczynił, uzyskuje zrozumienie odpowiednich kontroli jednostki, w tym czynności kontrolnych odnoszących się do tych ryzyk.
7.	KSB 240 par. 31	Kierownik jednostki znajduje się w wyjątkowej sytuacji, która umożliwia mu popełnianie oszustw, ponieważ ma możliwość manipulowania zapisami księgowymi i sporządzania oszukańczego sprawozdania finansowego poprzez obejście kontroli, które w innych sytuacjach wydają się działać skutecznie. Chociaż poziom ryzyka obejścia kontroli przez kierownika jednostki będzie różny w poszczególnych jednostkach, tym niemniej ryzyko to występuje we wszystkich jednostkach. Z uwagi na trudny do przewidzenia sposób obejścia tych kontroli, jest to ryzyko istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem, dlatego uznaje się je za ryzyko znaczące.
8.	KSB 240 par. 32	Niezależnie od oszacowania przez biegłego rewidenta ryzyk obejścia kontroli przez kierownika jednostki, biegły rewident projektuje i przeprowadza procedury badania, aby: (a) sprawdzić odpowiedniość zapisów dziennika dokonanych w księdze głównej oraz innych korekt wprowadzonych podczas sporządzania sprawozdania finansowego. Projektując i przeprowadzając procedury badania dla takich testów, biegły rewident: (i) kieruje zapytania do osób uczestniczących w proce-

		się sprawozdawczości finansowej dotyczące nieodpowiednich lub nietypowych działań związanych z przetwarzaniem zapisów księgowych i innych korekt, (ii) wybiera zapisy księgowe i inne korekty wprowadzone na zakończenie okresu sprawozdawczego oraz (iii) rozważa potrzebę sprawdzenia zapisów księgowych i innych korekt dokonanych w ciągu okresu sprawozdawczego, (b) dokonać przeglądu szacunków księgowych pod kątem ich stronniczości oraz ocenić, czy okoliczności będące źródłem stronniczości, o ile mają miejsce, stanowią ryzyko istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem. Dokonując takiego przeglądu, biegły rewident: (i) rozważa, czy osądy i decyzje kierownika jednostki w trakcie ustalania szacunków księgowych ujętych w sprawozdaniu finansowym, mimo iż z osobna wydają się racjonalne, wskazują na możliwą stronniczość części kierownictwa jednostki, która może być źródłem ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem. Jeśli tak, biegły rewident dokonuje ponownej łącznej oceny wszystkich szacunków księgowych oraz (ii) przeprowadza retrospektywny przegląd osądów i założeń przyjętych przez kierownika jednostki, które dotyczą znaczących szacunków księgowych odzwierciedlonych w sprawozdaniu finansowym za ubiegły rok (c) ocenić, czy w przypadku znaczących transakcji niemieszczących się w ramach normalnego toku działalności jednostki bądź też tych, które z innych względów wydają się być nietypowe w świetle zrozumienia jednostki i jej otoczenia przez biegłego rewidenta na temat jednostki i jej środowiska oraz w świetle innych informacji uzyskanych w trakcie badania, biegły rewident ocenia, czy uzasadnienie ekonomiczne dla tych transakcji (lub jego brak) sugeruje, że zawarto je w celu realizacji oszukańczej sprawozdawczości finansowej lub zatajenia faktu zawłaszczenia majątku.
9.	KSB 240 par. 45	W dokumentacji badania dotyczącej reakcji biegłego rewidenta na oszacowane ryzyka istotnego zniekształcenia, biegły rewident zamieszcza wymagane przez MSB 330.3: (a) ogólną reakcję na oszacowane ryzyka istotnego

		zniekształcenia spowodowanego oszustwem na poziomie sprawozdania finansowego oraz o rodzaj, rozłożenie w czasie i zakres procedur badania oraz powiązaniu tych procedur z oszacowanymi ryzykami istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem na poziomie stwierdzenia oraz (b) wyniki tych procedur badania, w tym tych zaprojektowanych w celu odpowiedzi na ryzyko obejścia kontroli przez kierownika jednostki.
10.	KSB 240 par. 47	Jeżeli biegły rewident doszedł do wniosku, że założenie o występowaniu ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem, związanego z ujmowaniem przychodów, nie ma zastosowania w przypadku danego zlecenia, zamieszcza uzasadnienie takiego wniosku w dokumentacji badania.
11.	KSB 315 par. 11	Biegły rewident uzyskuje zrozumienie: (a) stosownych czynników branżowych, regulacyjnych i innych czynników zewnętrznych, w tym mających zastosowanie ramowych założeń sprawozdawczości finansowej, (b) charakterystyki jednostki, w tym: (i) jej działalności, (ii) jej struktury właścicielskiej i nadzoru, (iii) rodzajów inwestycji, które jednostka dokonuje i planuje dokonać, w tym inwestycji w jednostkach specjalnego przeznaczenia oraz (iv) struktury jednostki i sposobu jej finansowania, aby umożliwić biegłemu rewidentowi zrozumienie grup transakcji, sald kont i ujawnień, oczekiwanych w sprawozdaniu finansowym, (c) dokonanego przez jednostkę doboru i sposobu zastosowania zasad (polityki) rachunkowości, w tym przyczyn ich zmian. Biegły rewident ocenia, czy zasady (polityki) rachunkowości jednostki są odpowiednie do prowadzonej przez nią działalności oraz spójne z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej i zasadami (politykami) rachunkowości stosowanymi w odpowiedniej branży, (d) celów i strategii jednostki oraz tych związanych z nimi ryzyk działalności gospodarczej, które mogą skutkować

		ryzykami istotnego zniekształcenia, (e) sposobu pomiaru i przeglądu finansowych wyników działalności jednostki.
12.	KSB 315 par. 12	Biegły rewident uzyskuje zrozumienie kontroli wewnętrznej mającej znaczenie dla badania. Chociaż większość kontroli mających znaczenie dla badania prawdopodobnie dotyczy sprawozdawczości finansowej, nie wszystkie kontrole dotyczące sprawozdawczości finansowej są znaczące dla badania. Ocena, czy dana kontrola pojedynczo lub w powiązaniu z innymi kontrolami jest znacząca dla badania, należy do zawodowego osądu biegłego rewidenta.
13.	KSB 315 par. 13	Uzyskując zrozumienie kontroli, które mają znaczenie dla badania, biegły rewident ocenia zaprojektowanie tych kontroli oraz ustala, czy zostały wdrożone, przeprowadzając procedury w uzupełnieniu zapytań kierowanych do pracowników jednostki.
14.	KSB 315 par. 18	Biegły rewident uzyskuje zrozumienie systemu informacyjnego, w tym powiązanych procesów gospodarczych stosownych dla sprawozdawczości finansowej, w tym następujących obszarów: (a) grup transakcji stanowiących przedmiot działalności jednostki, które są znaczące dla sprawozdania finansowego, (b) procedur stosowanych zarówno w ramach technologii informacyjnych (IT), jak i systemów ręcznych, za pomocą których transakcje te są inicjowane, rejestrowane, przetwarzane i, gdy to niezbędne, poprawiane, przenoszone do księgi głównej i wykazywane w sprawozdaniu finansowym, (c) powiązanych zapisów księgowych, wspierających informacje i określone salda w sprawozdaniu finansowym, stosowanych do inicjowania, rejestrowania, przetwarzania i wykazywania transakcji; obejmuje to korygowanie niepoprawnych informacji oraz sposób przenoszenia ich do księgi głównej. Zapisy te mogą być dokonywane ręcznie albo elektronicznie, (d) sposobu, w jaki w systemie informacyjnym są ujmo- wane zdarzenia i warunki inne niż transakcje, które są znaczące dla sprawozdania finansowego,

		(e) procesu sprawozdawczości finansowej stosowanego do sporządzania sprawozdania finansowego jednostki, w tym znaczących wartości szacunkowych i ujawnień oraz (f) kontroli dotyczących zapisów dziennika, w tym nietypowych zapisów dziennika stosowanych do rejestrowania niepowtarzalnych, nietypowych transakcji bądź korekt. Zrozumienie systemu informacyjnego związanego ze sprawozdawczością finansową obejmuje odpowiednie aspekty tego systemu dotyczące informacji ujawnianych w sprawozdaniu finansowym uzyskanych z księgi głównej lub pomocniczej lub spoza nich.
15	KSB 315 par. 20	Biegły rewident uzyskuje zrozumienie czynności kontrolnych mających znaczenie dla badania, których zrozumienie jest według jego osądu niezbędne do oszacowania ryzyk istotnego zniekształcenia na poziomie stwierdzenia oraz zaprojektowania dalszych procedur badania odpowiadających oszacowanym ryzykom. Badanie nie wymaga zrozumienia działania wszystkich czynności kontrolnych dotyczących każdej znaczącej grupy transakcji, salda konta i ujawnienia w sprawozdaniu finansowym lub każdego stwierdzenia ich dotyczącego.
16	KSB 315 par. 21	Poznając czynności kontrolne jednostki, biegły rewident uzyskuje zrozumienie sposobu, w jaki jednostka zareagowała na ryzyka powstające w związku z IT.
17.	KSB 315 par. 25	Biegły rewident identyfikuje i dokonuje oszacowania ryzyk istotnego zniekształcenia: (a) na poziomie sprawozdania finansowego oraz (b) na poziomie stwierdzenia dla grup transakcji, sald kont i ujawnień, co stwarza podstawę do zaprojektowania i przeprowadzenia dalszych procedur badania.
18.	KSB 315 par. 27	Częścią oszacowania ryzyka opisanego w paragrafie 25 jest ustalenie przez biegłego rewidenta, czy którekolwiek ze zidentyfikowanych ryzyk stanowi, według jego osądu, ryzyko znaczące. Dokonując tego osądu, biegły rewident wyłącza wpływ zidentyfikowanych kontroli związanych z tym ryzykiem.

Lp.	Standard	Treść standardu
19.	KSB 315 par. 29	Jeżeli biegły rewident ustalił, że istnieje znaczące ryzyko, uzyskuje zrozumienie kontroli jednostki, w tym czynności kontrolnych mających znaczenie dla tego ryzyka.
20.	KSB 315 par. 32	Biegły rewident włącza do dokumentacji badania: (a) omówienie w gronie zespołu wykonującego zlecenie, które wymagane jest w paragrafie 10 oraz podjęte znaczące decyzje, (b) kluczowe elementy uzyskanego zrozumienia dotyczącego każdego z aspektów jednostki i jej otoczenia określonych w paragrafie 11 oraz każdego z elementów kontroli wewnętrznej określonego w paragrafach 14-24; źródeł informacji będących podstawą uzyskania zrozumienia oraz przeprowadzone procedury oszacowania ryzyka, (c) zidentyfikowane i oszacowane ryzyka istotnego zniekształcenia na poziomie sprawozdania finansowego i na poziomie stwierdzenia zgodnie z wymogami paragrafu 25 oraz (d) zidentyfikowane ryzyka oraz odnośne kontrole, których zrozumienie uzyskał biegły rewident na skutek wymogów zawartych w paragrafach 27–30.
21.	KSB 330 par. 6	Biegły rewident projektuje i przeprowadza dalsze procedury badania, których rodzaj, rozłożenie w czasie i zakres uwzględniają i są odpowiednie do oszacowanych ryzyk istotnego zniekształcenia na poziomie stwierdzenia.
22.	KSB 330 par. 8	Biegły rewident projektuje i przeprowadza testy kontroli służące uzyskaniu wystarczających i odpowiednich dowodów badania dotyczących skuteczności działania kontroli, jeżeli: (a) oszacowanie ryzyk istotnego zniekształcenia na poziomie stwierdzenia przez biegłego rewidenta obejmuje oczekiwanie, że kontrole działają skutecznie (tj. biegły rewident, określając rodzaj, rozłożenie w czasie i zakres procedur wiarygodności, zamierza zaufać skuteczności działania kontroli) lub (b) same procedury wiarygodności nie zapewniają wystarczających i odpowiednich dowodów badania na poziomie stwierdzenia.

Lp.	Standard	Treść standardu
23.	KSB 330 par. 18	Niezależnie od oszacowanego ryzyka istotnego zniekształcenia biegły rewident projektuje i przeprowadza procedury wiarygodności w odniesieniu do każdej istotnej grupy transakcji, salda konta i ujawnienia.
24.	KSB 330 par. 24	Biegły rewident przeprowadza procedury badania, aby ocenić, czy ogólna prezentacja sprawozdania finansowego jest zgodna z mającymi zastosowanie ramowymi założeniami sprawozdawczości finansowej. Dokonując tej oceny, biegły rewident rozważa, czy sprawozdanie finansowe zostało zaprezentowane w sposób odpowiednio uwzględniający: (a) klasyfikację i opis informacji finansowych oraz związanych z nimi transakcji, zdarzeń i warunków oraz (b) prezentację, strukturę i treść sprawozdania finansowego.
25.	KSB 330 par. 26	Biegły rewident ustala, czy uzyskano wystarczające i odpowiednie dowody badania. Formułując opinię biegły rewident uwzględnia wszystkie odnośne dowody badania, niezależnie od tego, czy wydają się one potwierdzać lub zaprzeczać stwierdzeniom w sprawozdaniu finansowym.
26.	KSB 500 par. 6	Biegły rewident projektuje i przeprowadza procedury badania, które są odpowiednie w danych okolicznościach w celu uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania.
27.	KSB 500 par. 7	Przy projektowaniu i przeprowadzaniu procedur badania biegły rewident rozważa stosowność i wiarygodność informacji, które będą wykorzystane jako dowody badania, w tym informacje uzyskane z zewnętrznego źródła informacji.
28.	KSB 500 par. 9	Wykorzystując informacje przygotowane przez jednostkę, biegły rewident ocenia, czy informacje te są wystarczająco wiarygodne dla celów biegłego rewidenta, w tym, jeśli jest to konieczne w danych okolicznościach: (a) uzyskując dowody badania dotyczące dokładności i kompletności tych informacji oraz (b) dokonując oceny czy informacje te są wystarczająco precyzyjne i szczegółowe dla celów biegłego rewidenta.

Lp.	Standard	Treść standardu
29.	KSB 500 par. 10	Przy projektowaniu testów kontroli oraz testów szczególnych, biegły rewident określa sposoby wyboru pozycji do testowania tak, aby były one skuteczne w osiągnięciu celu procedury badania.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: Baklarz A., *Podsumowanie kontroli przeprowadzonych przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego do 30 czerwca 2022 r. Wybrane zagadnienia*, Departament Kontroli PANA, Warszawa 2022.

Konsekwencją nieprzestrzegania w ocenie PANA zapisów standardów wymienionych w Tabeli 3 są braki w dokumentacjach z badania dotyczące m.in.:

- udokumentowania zrozumienia jednostki badanej,
- udokumentowania zrozumienia kontroli wewnętrznej w jednostce badanej,
- udokumentowania sprawdzenia wykonywanych przez jednostkę badaną czynności kontrolnych,
- udokumentowania ryzyka oszustw,
- udokumentowania zaprojektowania i przeprowadzenia odpowiednich w danych okolicznościach procedur badania,
- udokumentowania komunikacji z kierownictwem jednostki oraz organami zatwierdzającymi.

Na podstawie danych o uchybieniach w stosowaniu powyższych unormowań KSB można stwierdzić, że skontrolowane przez PANA dokumentacje badania nie potwierdzają realizacji następujących celów badania:

- zidentyfikowania i oceny ryzyka istotnego zniekształcenia, niezależnie od tego, czy powstało ono na skutek oszustwa lub błędu na poziomie sprawozdania finansowego, czy poszczególnych stwierdzeń w sprawozdaniu finansowym, dzięki zrozumieniu jednostki i jej otoczenia, w tym kontroli wewnętrznej jednostki, co powinno być podstawą do zaprojektowania i wdrożenia reakcji na ocenione ryzyka istotnego zniekształcenia,
- zidentyfikowania i oceny ryzyka istotnego zniekształcenia sprawozdań finansowych spowodowanego oszustwem,
- uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania na temat oszacowanego ryzyka istotnego zniekształcenia spowodowanego oszustwem, poprzez zaprojektowanie i zastosowanie właściwej reakcji na te ryzyka,
- właściwej reakcji na wykryte lub domniemane oszustwo zidentyfikowane podczas badania,

- zaprojektowania i przeprowadzenia procedur badania w sposób, który zapewni uzyskanie wystarczających i odpowiednich dowodów badania, umożliwiających sformułowanie racjonalnych wniosków będących podstawą opinii biegłego rewidenta,
- uzyskania wystarczających i odpowiednich dowodów badania ocenionego ryzyka istotnego zniekształcenia dzięki zaprojektowaniu i zastosowaniu odpowiednich do tego ryzyka reakcji,
- sporządzenia dokumentacji, która zawiera:
 - wystarczające i odpowiednie zapisy uzasadniające sprawozdanie biegłego rewidenta,
 - dowody na to, że badanie zostało zaplanowane i przeprowadzone zgodnie z MSB oraz mającymi zastosowanie wymogami prawnymi i regulacyjnymi.

Wprawdzie KSB 200 informuje, że standardy zostały zaprojektowane jako pomoc dla biegłego rewidenta w uzyskaniu racjonalnej pewności, o tym czy sprawozdanie finansowe jako całość nie zawiera istotnego zniekształcenia spowodowanego błędem lub oszustwem, to jednak zrealizowanie wszystkich celów zdefiniowanych w standardach jest wymagane. Nasuwa się też pytanie, czy biegli rewidenty nie przestrzegają uregulowań zapisanych w standardach, czy może mają problem z zapisaniem, czyli udokumentowaniem obserwacji i czynności, które wykonują podczas badania sprawozdania finansowego.

Podsumowanie

Sprawozdania finansowe pełnią znaczącą rolę w dostępie do informacji o sytuacji finansowej i wynikach działalności różnych podmiotów. Bardzo często stanowią podstawę podjęcia decyzji o nawiązaniu współpracy, podjęciu pracy czy zakupie bądź sprzedaży akcji lub udziałów. Ważne zatem jest, aby użytkownicy tych sprawozdań mieli pewność ich właściwej jakości. Gwarantem tej jakości jest biegły rewident, który potwierdza rzetelność i jasny obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego badanego podmiotu, a także zgodność sprawozdania co do formy i treści z przepisami prawa. Biegły rewident jest zobligowany do przeprowadzania badań sprawozdań finansowych zgodnie z obowiązującymi go regulacjami, czyli Krajowymi Standardami Badania. Stosowanie przez biegłych rewidentów wymogów i procedur zapisanych w KSB jest sprawdzane przez PANA, która wskazała nieprawidłowości w dokumentowaniu pracy biegłych rewidentów oraz w samym procesie badania sprawozdań finansowych. Wprawdzie opublikowane informacje o uchybieniach mają dostarczyć biegłym rewidentom wskazówek jak bezbłędnie, zgodnie ze standardami i innymi przepisami powinna przebiegać weryfikacja sprawozdań finansowych, to należy się również zastanowić nad przyczynami wypunktowanych przez PANA uchybień. W ocenie autorki artykułu prawdopodobnymi przyczynami wpływającymi na wykazane nieprawidłowości w przeprowadzonych badaniach są następujące problemy:

- zbyt duża liczba standardów wymagających stosowania,
- zaimplementowanie do krajowego stosowania standardów międzynarodowych, odbiegających znacząco w treści, interpretacji i w metodzie badania (odejście od badania metodą indukcji, przejście do metody dedukcji) od stosowanych dotychczas,
- brak swobody w sposobie realizacji badania sprawozdania finansowego,
- zbyt szczegółowe wymagania dokumentacyjne, przekładające się na znaczną obszerność dokumentacji badania, a nie zawsze zwiększające jakość tego badania,
- zmiana w podejściu do badania sprawozdań, które w KSB polega na zidentyfikowaniu ryzyk mogących mieć wpływ na sprawozdanie finansowe i zaprojektowaniu reakcji na te ryzyka, wymagająca nowych kompetencji od biegłych rewidentów.

Aby zapobiegać powyższym problemom, autorka rekomenduje zwiększenie szczegółowości danych prezentowanych w raportach opracowywanych przez PANA, wskazujących, w których obszarach badania sprawozdań finansowych popełniane są błędy i jaki mają one charakter. Umożliwi to Polskiej Izbie Biegłych Rewidentów, zrzeszającej biegłych rewidentów, na organizowanie warsztatów i szkoleń praktycznych w zakresie stosowania KSB.

W celu uogólnienia oraz głębszej diagnozy przedstawionych problemów, autorka przeprowadzi dalszą analizę przyczyn niskiej jakości dokumentacji w badaniach ankietowych skierowanych do biegłych rewidentów.

Literatura

1. Baklarz A., Kreis M., *Usługi firm audytorskich w 2021 roku – analiza na podstawie sprawozdań rocznych. Wybrane zagadnienia*, PANA, Warszawa 2022.
2. Baklarz A., *Podsumowanie kontroli przeprowadzonych przez Polską Agencję Nadzoru Audytowego do 30 czerwca 2022 r. Wybrane zagadnienia*, Departament Kontroli PANA, Warszawa 2022.
3. Gierusz B., Martyniuk, T., *Porównywalność informacji sprawozdawczych w świetle założeń koncepcyjnych MSSF*, „Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia” 2017, 4 (88/1).
4. Gmytrasiewicz M., Karmańska A., *Rachunkowość finansowa*, Difin, Warszawa 2002.
5. Gmytrasiewicz M., *Rachunkowość podstawowe założenia i zasady*, Difin, Warszawa 2011.
6. Hulicka M., *Oszukańcza sprawozdawczość finansowa, Wpływ rzetelnej rewizji finansowej na efektywność nadzoru korporacyjnego i ograniczanie asymetrii informacji na rynku kapitałowym*, Wydawnictwo UJ, Kraków 2008.

7. Komunikat Ministra Finansów z dnia 24 stycznia 2018 r. w sprawie ogłoszenia uchwały Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie przyjęcia Stanowiska Komitetu Standardów Rachunkowości w sprawie zasady rzetelnego i jasnego obrazu w realizacji przepisów art. 4 ust. 1 oraz ust. 1a i 1b ustawy o rachunkowości (Dz. Urzędowy Ministerstwa Finansów z 2018 nr 7).
8. Krzywda D., *Rachunkowość finansowa*, FRR w Polsce, Warszawa 1999.
9. Mikulska D. A., *Proces badania sprawozdań finansowych w aspekcie najczęściej występujących nieprawidłowości*, Centrum Edukacji PIBR, Warszawa 2022.
10. Radosiński E., *Sprawozdawczość finansowa*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2020.
11. Rydzak R., *Rewizja finansowa jako element systemu zapewnienia bezpieczeństwa obrotu gospodarczego – wybrane problemy*, „Zarządzanie ryzykiem w gospodarce, Przedsiębiorczość i zarządzanie”, 2015 t 16 z 8.
12. Świdarska G. K. (praca zbiorowa), *Sprawozdanie finansowe bez tajemnic*, Difin, Warszawa 2003.
13. Świdarska G. K., *Zrozumieć sprawozdanie finansowe*, Wolters Kluwer, Warszawa 2022.
14. Uchwała nr 3430/52a/2019 Krajowej Rady Biegłych Rewidentów z dnia 21 marca 2019 r. w sprawie krajowych standardów badania oraz innych dokumentów.
15. Ustawa z 11 maja 2017 r. o biegłych rewidentach, firmach audytorskich i nadzorze publicznym (Dz.U. 2022.1302).
16. Ustawa z 29.09.1994 r. o rachunkowości (Dz.U. 2021.217).
17. ZK MSSF (2013) *Założenia koncepcyjne sprawozdawczości finansowej [w:] Międzynarodowe Standardy Sprawozdawczości Finansowej: według stanu na 1 stycznia 2013 r.*, IFRS Foundation, Stowarzyszenie Księgowych w Polsce, London–Warszawa 2013.

Informacje o autorze:

mgr Danuta Kowalska
Sopocka Akademia Nauk Stosowanych,
Wydział Ekonomii i Finansów, Polska,
e-mail: danuta.kowalska@sopocka.edu.pl